

Halász Iván

Csehek és oroszok a 19. és 20. században

A szakmai közvélemény jelentős része általában a cseh polgári modernizációt és a *nemzeti ébredést*¹ tekinti az egyik legsikeresebb ilyen jellegű folyamatnak a kelet-közép-európai térségben. A gondolat majdnem száz éve létezik. Természetesen a *cseh nemzeti ébredés* és polgárosodás sem volt olyan egyszerű és zökkenőmentes folyamat, mint amilyenek kétszáz év távlatából tűnik.

Ebben a folyamatban nagyon fontos szerepet játszott az úgynevezett szláv politika, illetve egyáltalán a szláv érzelmek, amelyek az egyes értelmiségielnél egészen a szláv egység gondolatáig transzformálódtak. A szláv érzelmek majdnem az összes 19. századi szláv nép esetében fontos szerepet játszottak, de nem mindenütt azonos intenzitással és végkifejlettel. Ebben a kontextusban célszerű tárgyalni a csehek és a szlávok, illetve a cseh-orosz viszonyt is.

A csehek sajátos helye a szláv világban

A csehek és főleg a „nemzetébresztő” nemzeti mozgalmuk helyzete ebben a szláv viszonyrendszerben egyáltalán nem volt egyszerű. Sőt, a legbonyolultabbak közé tartozott a szláv népek családjában. Ez főként a cseheknek a szláv nemzetek közötti sajátos „köztes” helyzetéből fakadt. A csehek ugyanis nem tartoztak sem az oroszok (és mások) által megsértett, és konkurensnek érzett nagy szláv nemzetek közé (mint például a lengyelek), sem a saját állami tradícióval nem rendelkező, és meglehetősen kis létszámú népek közé (szlovének, szlovákok, ruszinok stb.). Ezenkívül a csehek nem voltak pravoszlávok (mint a szerbek vagy a bolgárok), ősi történelmi averziót sem éreztek, valamint fontos kulturális vallási misszióstudatuk sem volt az oroszok és más pravoszlávok irányában (mint a lengyeleknek). A többi szláv néphez képest nem voltak sem sokan, sem kevesen. A csehek nem több államban szétszakítva éltek, de nem is érezték azt, hogy saját régi államuk még az övék. Nem kellett ugyan a kulturálisan és vallásilag teljesen eltérő despotizmus alatt élniük

¹ A múlt században kialakult, a cseh köztudatban teljesen meghonosodott történelmi fogalomról van szó. A cseh értelmiség ugyanis abból indult ki, hogy ők tulajdonképpen felébredtek az 1620 óta alvó nemzetet, amely már egyszer nagy és fejlett volt, csak a körülmények szerencsétlen alakulása folytán jutott arra a szomorú és méltatlan sorsra, amelyben része volt a 18. század végén. Valójában történelmietlen fogalomról volt szó, hiszen a modern cseh nemzetet a 19. század elején kellett létrehozni. Jelenleg viszont az egyes történelmi-publicisztikai művekben lehet néha találkozni ennek ellentétével, azaz a *régi csehek* és *új csehek* megkülönböztetésével, ami arra próbál utalni, hogy a 18. század előtti és utáni cseh közösség más-más entitást jelent. Erre lásd. pl. Podiven: *Češi v dějinách nové doby*. Praha.

(mint a bolgároknak vagy a szerbeknek), viszont folyamatosan féltek az erősödő németektől (hasonlóan, mint a szlovákok a magyaroktól). Elnyomottnak érezték magukat, de még mindig volt legális mozgásterük. Nem voltak ugyan pravoszlávok, de a katolicizmus sem hatott rájuk olyan elemi erővel, mint másokra. Mindezt célszerű szem előtt tartani a csehek és a szlávok, valamint a csehek és az oroszok 19. és 20. századi vizsgálata során.

A viszonylag elterjedt közhiedelemmel szemben a szláv alapú gondolkodás és később politizálás nem annyira Oroszországban, hanem sokkal inkább a közép-európai szláv népek körében vert először erős gyökereket. Az egyre erősödő cári birodalomnak, amely már akkoriban is a világ legnagyobb államai közé tartozott és az 1815-ös bécsi kongresszus után egyenesen a európai kontinens egyik meghatározó nagyhatalmává vált nem volt igazán égető szüksége az úgynevezett „szláv mankóra.” A cári külügyi apparátusokat alapvetően a dinasztikus és az orosz birodalmi célok vezérelték. Ha már eszmei elemeket kell keresni ebben a politikában, akkor a 19. század közepe előtt ideológiailag sokkal inkább az ortodox szolidaritás volt fontos Szentpétervár számára, amely utolsó és egyetlen pravoszláv államként aposztrofálta magát és mellesleg Bizánc örökösének. A balkáni ortodox népekkel érzett szolidaritás és a mozgalmaknak nyújtott segítség mellesleg jól illeszkedett az Ázsiát és Európát szétválasztó tengerszorosok iránt érdeklődő orosz geopolitikai gondolkodáshoz. A lengyelek pedig régi vetélytársnak számítottak az oroszok számára és ezt mindkét fél tudta. Ebben a kontextusban tehát a közép-európai katolikus és protestáns szlávok, akik a Habsburgok jogára alatt éltek, számíthattak legkevésbé a cári Oroszország figyelmére.

Ugyanakkor éppen ezek a népek – azaz csehek, szlovákok, szlovénok, valamint horvátok – voltak azok, amelyek leginkább érintkeztek a német területekkel, amelyektől sok szellemi impulzust kaptak. Ők voltak az elsők, akik megismerkedhettek a német egység gondolatával, majd az abból később született pángermanizmussal. Továbbá ezen népek öntudatának jól jött, hogy a viszonylag szomorú közjogi jelenük ellenére néha hivatkozhattak arra, hogy ők tulajdonképpen a legnagyobb európai néphez tartoznak, amely az Elbától Kínáig terjedő területen él. Különösen intenzív a német kapcsolat és ismeret az evangélikus szlovákok körében, akiknél mindig elvárás volt néhány szemeszter abszolválása a német egyetemeken. Miután ezek a szlovák evangélikusok legtöbbször csehszlovák kulturális és nemzettudattal rendelkeztek, komoly befolyást gyakoroltak a cseh mozgalomra is. Itt olyan személyiségekről van szó, mint Pavol Jozef Šafárik, a tudományos szlavisztika egyik atya, valamint a pesti szlovák költő Ján Kollár, akinek a szláv rajongással teli versei egy egész értelmiségi generációt befolyásoltak.

A 19. századi cseh nemzetfejlődés alternatívái és Oroszország

Jiří Kořalka történész a 19. század elejére vonatkozólag a cseh nemzetfejlődés öt tendenciáját különbözteti meg. Ezek öt különböző, egymást részben kiegészítő, részben kizáró nemzetpolitikai koncepciót és nemzetfelfogást testesítettek meg.

Az első az *osztrák tudat (rakušanství)* volt, azaz az állam és az uralkodóház iránti lojalitás. Főleg a jozefinista kormányzat volt az, amely a modern állambürokrácia mellett igyekezett megerősíteni a lakosság „elérhető” köreiben az államcentrikus és szupranacionális (vagy multinacionális) osztrák nemzet- és államtudatot. Miután azonban itt döntően a felvilágosodásból táplálkozó racionális elképzelésről volt szó, amelynek hiányzott a romantika korában oly fontos emocionális töltete, e próbálkozásnak csak nagyon nehezen lehetett volna komolyabb sikere az etnikai szempontból roppant heterogén Habsburg Birodalomban.²

A másik tendencia a térségben a *nagynémet gondolat (velkoněmectví)* volt, amely az összes németet és a valamikor a Német-római Birodalomhoz tartozott tartományokat egy nagy államban akarta egyesíteni. Az elképzelés Csehországra, Morvaországra és Krajnára is vonatkozott, melyeket a nagynémet nacionalisták régi német tartományoknak tartottak, a csehekre és a szlovénokra pedig úgy tekintettek, mint ahogyan a franciák a bretonokra, az elzásziakra vagy a korzikaiakra. A jövőbeli nagynémet államban jobb esetben bizonyos nyelvi és kulturális jogokat akartak biztosítani számukra, hosszabb távon viszont inkább beolvadásukkal számoltak. Ezen gondolat, amelynek volt érzelmi, sőt bizonyos demokratikus és liberális tartalma is, már 1848-ban hatni tudott a csehországi németiség bizonyos részeire, idővel pedig csak erősödött.³

A harmadik tendencia a *szláv összefogás (slovanství)* gondolata volt, amely főleg a 18. század végén és a 19. század elején hatott sok nemzetébresztőre, mivel akkor a még gyenge nemzeti mozgalomnak szüksége volt támaszra. A szláv ideológia tehát inkább eszköz volt a cseh hazafiak kezében, amelyre hivatkozva kompenzálni akarták birodalmon belüli gyengeségüket. Ez nem jelenti azt, hogy feltétlenül ki akartak volna szakadni a birodalmi keretből, hiszen a szláv kölcsönösség apostola, a szlovák származású, de csehszlovák tudatú Ján Kollár is elfogadta azt, hogy a kulturálisan egységes szláv nemzet több államban is élhet. A szláv gondolatnak eszközként való felfogása viszont nem jelenti azt, hogy ne léteztek volna olyan értelmiségiek is, akik teljesen azonosultak ezzel a gondolattal, mint például a híres

² uo. 19–28. o.

³ uo. 29–34.

kézirat-hamisító Václav Hanka, vagy később Svatopluk Čech író. Ettől függetlenül már elég korán megjelentek a cseh nemzeti mozgalomban azok a vélemények, hogy a túlzott rajongás az autokrata, sőt despotikus Oroszországért, és az ambivalens viszony az Európa-szerte népszerű lengyel felkelésekhez, csak diszkreditálják a cseh hazafiakat a haladó európai közvélemény szemében. Ezt legpontosabban a cseh liberális újságírás megalapozója, Karel Havlíček fogalmazta meg 1846-ban megjelent 'Szláv és cseh' c. cikkében, amelyben a számára nagy csalódást okozó oroszországi útja tapasztalatait összegezte (fiatal lelkes pánszlávként érkezett oda, s annál nagyobb volt a kiábrándulása). Havlíček szerint az egységes szláv nemzet még kulturális értelemben is csak fikció, erőltetni időpocsékolás. A cseheknek elsődlegesen cseheknek kell lenniük és nem szlávoknak, így talán német szomszédjaik is kevésbé fogják őket rágalmozni, Európa is kevésbé fog tartani a „szláv veszélytől”.

Havlíček fellépése valóban komoly csapást mért a csehországi szláv gondolatra, illetve főleg annak ruszofil és univerzalista formájára. Ugyanakkor mind ő, mind František Palacký egyaránt az ausztrioszláv gondolat lelkes hívei voltak, amely az ausztriai szláv népek összefogásával akarta túlsúlyba juttatni azokat a Habsburg Birodalmon belül. Ez azonban már sokkal inkább politikai koncepció volt, mint érzelmi azonosulás. Az Oroszország iránti szimpátia ugyan nagyon sokáig nem tűnt el a csehek köréből, ám inkább valamely látványos kudarc vagy válsághelyzet idején került előtérbe (például a trialista próbálkozások kudarc után, amikor a cseh vezetők tüntetőleg Oroszországba utaztak, vagy az I. világháború alatt, amikor a cári birodalomban jelentős csehszlovák hadtest jött létre azokból a katonákból, akik nem akartak szláv testvéreik ellen harcolni). A nagyobb empátia és szimpátia az oroszok és egyáltalán a szlávok iránt ugyan továbbra is megkülönböztette a csehek (és szlovákokat) a lengyelektől és a magyaroktól, azonban Havlíček óta az össz-szláv tudat, mint meghatározó nemzetformáló tényező már kevésbé volt fontos, legfeljebb kiegészítő szerepet játszott. Az orosz–szláv szimpátiák teljes vereségét azonban csak az 1968-as szovjet intervenció jelentette, amely valóban sokat ártott a cseh–orosz viszonyoknak. Jelenleg (azaz a rendszerváltás után) ezek a kapcsolatok talán rosszabbak, mint a lengyel–orosz és magyar–orosz viszony. Mindez a tudatformáló média által a lakosság jelentős részére is hatást gyakorol.

A negyedik tendenciát a *bohemizmus* képviseli, azaz a hungarus-patriotizmus csehországi megfelelője. Tulajdonképpen a cseh tartományi patriotizmusról van szó, melynek hatása értelemszerűen nem terjedt ki Morvaországra és Sziléziára. Különösen erős volt azon rétegek körében, amelyek a 19. század előtt a privilegizált *natio bohémica* részét alkották. Ennek a fogalomnak nem volt etnikai tartalma, és ezt a helyzetet a csehországi arisztokrácia

jelentős része később is fenn akarta tartani. A nemesi bohemizmus eszményét ideológiailag gróf Josef Matiaš Thun fogalmazta meg, aki nem érezte magát sem németnek, sem csehnek, hanem csupán Csehország lakosának (*ein Böhmen*), aki úgymond aggódik akkor, amikor hön szeretett hazájának egyik nemzetisége megpróbálja elnyomni a másikat, s kötelességének érzi a gyengébb fél melletti kiállást (amely a 19. század első felében történetesen a cseh volt).⁴

Az utolsó, de végül meghatározóvá vált tendenciát Kořalka *csehségnek (češství)* nevezte el, melyet leginkább az etnikai-nyelvi meghatározottság jellemezte. A fentebb már említett okok miatt a cseh nemzeti ébredésben fontos szerepet kapott a cseh nyelv és a népi kulturális hagyományok művelése. A lakosság többségét kitevő parasztság számára ezek voltak a leginkább kézzel fogható, identitásképző sajátosságok. Ennek az sem mond ellent, hogy a cseh nyelvi újjászületés alapja nem valamelyik domináns élő nyelvjárás lett, hanem a 16. századi irodalmi nyelv modernizált változata. Ennyit a cseh historizmusnak is kellett adózni. Ugyanakkor ennek a lépésnek, azon kívül, hogy jelképezte az oly sokat hangoztatott nemzeti folyamatosságot, volt még egy előnye, nevezetesen az, hogy sikerült elkerülni azokat az elhúzódo vitákat és töprengéseket, amelyek például a szlovák irodalmi nyelv kialakulását kísérték.

A felsorolt tendenciák, identitás- és lojalitás-lehetőségek természetesen nem voltak egyforma erejűek. Valóban erősnek különösen a két emocionális töltetű „nemzetalkotó” tendencia bizonyult, azaz a nagynémet gondolat és az etnikai-nyelvi csehtudat. Az utóbbit viszont sokáig kiegészítették még a bohemizmus maradványai. Ebben sokat segítettek azok a csoportok, amelyek hosszú ideig az egyik nemzeti táborhoz sem csatlakoztak (az arisztokrácia, a zsidóság, az állami bürokrácia stb.)

A csehek és a németek az elmúlt két évszázadban

A csehek „szlávságát” és a cseh-orosz viszonyt nem lehet úgy tárgyalni, hogy legalább röviden ne kerüljön sor a cseh-német viszony bemutatására. A modern cseh nemzet és társadalom ugyanis a németekkel való versengésben, velük szemben vált azzá, ami végül lett. A cseh-német viszony nagyon sokáig a belpolitika legfontosabb kérdését jelentette. Előbb az tette különösen feszültté, hogy két, nem teljesen egyenrangú és egyformán fejlett közösség érdekei kerültek itt egymással szembe, később pedig éppen az fokozta az ellenségeskedést, hogy az erők túlzottan is kiegyensúlyozottá váltak, ami maximális koncentrációra ösztönözte

⁴ uo. 42.

a feleket. Ebben a versengésben sokáig a csehek játszották a „lemaradó” szerepét, ami miatt bizonyos utolérési kényszer hajtotta őket. Az erők és a fejlettségi szintek többé-kevésbé csak a 19. század végére egyenlítődték ki. A 18. század végén és a 19. század első felében még a német vidékek és polgárok voltak a fejlettebbek, iparosodottabbak, vagyonosabbak és egyben politikailag is „polgárabbak” (azaz önállóbbak, aktívabbak, szervezettebbek, merészebbek és liberálisabbak). A csehek többsége provinciálisabb, agráriusabb és konzervatívabb volt. Ugyanakkor mindkét közösséget frusztrálta a kisebbségbe kerülés veszélye. Ez az érzés az első adódó alkalommal, azaz már 1848-ban politikai szinten is megjelent. Részben emiatt utasította el Palacký a frankfurti előparlamentbe szóló meghívást, amely helyett ausztrószláv álláspontra helyezkedett, és ezért utasították el a csehországi német városok és egyesületek képviselői teplicei gyűlésükön azt, hogy a csehekkel együtt közös csehországi képviselő-testületük és adminisztrációjuk legyen. Az utóbbi helyett inkább az etnikailag homogén kerületek kialakítását preferálták, ami hosszabb távon e területek kiválásához vezethetett volna. Ezt a tartományaik területi integritásához ragaszkodó csehek elutasították, ami viszont nem akadályozta meg a németeket abban, hogy tüntetőleg megválasszák képviselőiket a frankfurti nemzetgyűlésbe. Innen kezdve egyértelmű volt, hogy a két nemzeti közösség teljesen másként képzelel el az ország jövőjét. Ezek a tendenciák pedig idővel nem gyengültek, hanem inkább erősödtek.

A 19. századi cseh polgári politika és Oroszország

A szláv vonal szerepéről a cseh politikai gondolkodásában már volt szó előbb. Ott kiderült, hogy a szláv szimpátia fenntartása mellett a meghatározó cseh liberális politikusok viszonylag korán elfordultak attól a vonalvezetéstől, amelyet akár a ruszofil pánszlávizmusnak is lehetne nevezni. Sokkal meghatározóbb szerepet játszott a gondolkodásukban a már említett ausztrószlávizmus, amely jobban volt összeegyeztethető a politikai és közjogi realitásokkal.

Egyfajta orosz szimpátia azonban mindig jelen volt a cseh politikai és még inkább a kulturális gondolkodásban. A 19. század utolsó harmadában néhány cseh értelmiségi látványosan elfordult az osztrákbarátnak tekintett katolicizmustól és a szláv ortodoxiában keresett kiutat. Ez a tendencia azonban nem hatott szélesebb rétegekre, inkább csak egyfajta intellektuális gesztusként élt az emberek tudatában. Annál is inkább, mert az új pravoszlávok sem voltak a vallásosság mintaképei.

Igaz, hogy az 1860 utáni cseh liberális politikusokat nagyon zavarta a rendezetlen orosz-lengyel viszony, de nem annyira, hogy szükség esetén ne tegyenek időről-időre oroszbarát gesztusokat. Ezek azonban rendszerint nem jelentették az ausztrósláv paradigma leváltását, sőt, alapvetően Bécsnek szóltak, arra akartak ezáltal nyomást gyakorolni. Tipikusan ilyen volt a František Palacký szentpétervári és moszkvai útja 1867-ben.

Az 1870 és 1914 közötti időszakot viszont inkább nagyfokú tanácstalanság jellemezte. Ebben az időszakban, a cseh politikában egyértelműen a „cseh orientáció” dominált, amely főleg a saját erőforrásokra és a Monarchia államjogi keretére támaszkodott. De ez nem jelentette a teljes szakítást, és a szlávok iránti érdeklődés felszámolását. Erre legjobb bizonyíték Karel Kramář neves cseh polgári politikus pályafutása.

Karel Kramář és a neoszlavizmus

Kramář volt az a nagypolgári cseh politikus, aki a pályája elején ki akarta békíteni és tartósan harmonizálni a nagy közép-európai monarchia érdekeit a cseh nemzeti mozgalom elképzeléseivel. Az ifjúcseh párton belül kezdett politizálni, amelyet „realista” módon akart kulturáltabbá és hatékonyabbá tenni. Annál is inkább, mert a gyorsan fejlődő cseh iparnak és tőkének szüksége volt egyfajta modus vivendi-re a monarchiával. Ugyanakkor nagyon félték az erősödő német nyomástól – akár Berlinből jött, akár a cseh- és morvaországi németek felől. A fiatal Kramář szerint a cseheknek úgy kellene politizálniuk, mint a birodalom nyugati részének második legerősebb nemzete, hogy a Monarchia egyik tartópillérévé váljanak, de ezért komoly engedményeket kellne kapniuk. Ezáltal mindkét fél jól járna – Bécs és a nemzeti csehek is. Azért alapvetően aktív politikát és kooperációt propagált.

Kramář azon kevés cseh politikusok közé tartozott, akiket a külpolitika is érdekelt, sőt, értett is hozzá. Elég korán megjelent nála a Balkán és az Oroszország iránti érdeklődés. Fontosnak érezte az osztrák-magyar-orosz gazdasági közeledést és intenzívebb kereskedelmet. Közben tisztában volt az orosz állapotok fejletlenségével és visszás voltával, sőt ezek zavarták is őt, mert Oroszországot többre becsülte. Végül is az orosz nagypolgárság körében találta feleségét is, ami még intenzívebbé tette az érdeklődését. Mindez az 1905 utáni időszakban tetőzött. Akkor ugyanis szerinte Oroszország elindult a szükséges közjogi és társadalmi reformok útján, valamint a japánoktól elszenvedett vereség miatt jobban kezdett érdeklődni az európai ügyek iránt. Kramář abban is reménykedett, hogy a cárizmus türelmesebb lesz a nemzetiségekkel és ez majd lehetővé teszi a lengyel-orosz viszony legalább részleges rendezését.

Közben az Osztrák-Magyar Monarchia nyugati részében bevezették a demokratikus választójogot, amitől Kramář a szláv népek politikai súlyának növekedését várta el. A két nagyhatalom ezek után szerinte egymáshoz is közeledhetne. Az osztrák-orosz szövetség pedig gyengíthetné a nagy német nyomást. A csehek számára pedig ez a lényeges mozzanat. Mindezek az elképzelések egy olyan politikai program alapjává váltak, amelyet már az akkori publicisztika neoszalvizmusnak nevezett el. Főleg 1908-ban bontakozott ki ez a program. Kramář a Balkánra is ki akarta terjeszteni a program szellemi hatását. Az 1908-as prágai neoszláv kongresszuson nagyon vegyes társaság jött össze. Inkább a konzervatívabb és a mérsékelt szláv politikusok jelentek meg, de végül mégsem sikerült áthidalni az egyes szláv népek elitjei közötti feszültségeket. Igazából csak azt sikerült elérni, hogy elkezdődött némi közeledés a nemzeti lengyelek és a liberális oroszok között. De nemsokára ez is kifulladt. Összszláv Bank nem jött létre, pedig a cseh nagytőke nagyon kívánta egy ilyen intézmény felállítását. Az igazi csapást azonban Bosznia és Hercegovina annektálása jelentette, mely a legtöbb délszláv nemzetet és az oroszokat is nagyon zavart. Közben a csehek egy része, saját jól felfogott gazdasági érdekből pártolta az annexiót, amivel nem szereztek jó pontokat az előbb említett szláv politikusoknál.

Kramář nehezen viselte az elszenvedett kudarcot, de még nehezebben azt, hogy az addigi osztrákbarát politikája ellenére sem sikerült a cseheknek kiharcolni a gazdasági erejükhöz méltó közjogi pozíciót a Monarchián belül. Úgy érezte, hogy a csehek minden erőfeszítése hiábavaló és vagy a németek, vagy a magyarok, vagy a birodalmi konzervatívok ellenállásán bukik meg. Jellemző, hogy 1914-ben már olyan konstellációban kezdett gondolkodni, amelyben benne voltak ugyan az oroszok és csehek, de már hiányzott Ausztria. Gondolkodásában nagyon megerősödött tehát a szláv és az orosz vonal. Még az I. világháború előtt egy titkos memorandumot készített, amelyben a szláv királyságokból és cárságokból álló szláv konföderatív birodalom képét vázolta fel, és amely élén az orosz Romanov cár állna. Ez a tervzet tulajdonképpen azt jelentette, hogy végleg szakított az ausztrószláv opciókkal.

A gondolatot pedig tettek követték. Az I. világháború alatt azokhoz a cseh polgári politikusokhoz csatlakozott, akik a Monarchia vesztére számítottak, sőt, azt igyekeztek meggyorsítani. Tevékenysége lelepleződött és börtönbe is került, sőt, halálra ítélték. Az, hogy a birodalmi parlament volt alelnöke ilyen pozíciókra helyezkedett, el kellett volna, hogy gondolkodtassa a bécsi elitet, de már nagyon késő volt.

A két világháború közötti Csehszlovákia, oroszok és a Szovjetunió.

Éppen azért, mert börtönben ült, végül is nem Kramář lett Csehszlovákia elsőszámú szülőatyja, hanem a régi pályatársa és vetélytársa – T. G. Masaryk. Masaryk gondolkodásában szintén fontos volt Oroszország, de annál is fontosabb volt a két nyugati demokratikus Antant hatalom. Az amerikai feleséggel rendelkező későbbi államfő, tudományos körökben is inkább az angolszász területen rendelkezett komolyabb háttérrel. Oroszországot nem utasította el, de annak liberális és polgári-demokratikus reformjaiban reménykedett.

Közben az események mentek a maguk útján. A csehszlovák emigráció több Antant országban is létrehozta az önkéntesekből álló légióit. A legnagyobb légió éppen Oroszországban jött létre – ott volt ugyanis a legtöbb cseh és szlovák hadifogoly. A légiósok a központi hatalmak ellen harcoltak a csehszlovák függetlenségért, azért nagyon nehéz és furcsa helyzetbe kerültek, amikor 1918-ban, nem sokkal a bolsevik hatalomátvétel után a szovjethatalom megkötötte a breszt-litovszki békét és ezáltal Oroszország kilépett az első világháborúból. Döntés született arról, hogy a csehszlovák légiósok keleti útvonalon távoznak az országból és „kisebb” világkörűli út során elmennek a nyugati frontra. A vonataik azért foglalták el az egész transz-szibériai vasutat egy olyan országban, amely a polgárháború szélére sodródott. Néhány bolsevik-csehszlovák incidens után a légiósok végül fellázkodtak a berendezkedő szovjethatalom ellen és ezáltal a bolsevikok helyi ellenségeinek is lehetővé tették a hatalomátvételt. A légiósok ezzel egy időre világpolitikai tényezővé váltak, amiből sokat profitált a születő Csehszlovákia. Igaz, Masaryk inkább ki akart maradni az orosz belviszályból és világforradalomból, de az nem sikerült. Akik rosszul jártak, azok a légiósok voltak, akik aztán egészen 1920-ig Szibériában rekedtek.

Miután a bolsevikok megnyerték a polgárháborút, nagyon sok ellenségüknek emigrálniuk kellett. A balkáni szláv államok mellett, a demokratikus Csehszlovákia is az orosz emigráció egyik központja lett. Masarykéék szívesen fogadták az orosz, ukrán és belorusz menekülteket. Prága nem annyira katonatiszti vagy arisztokrata, hanem inkább az értelmiségi emigráció központja lett.

Az új állam sokáig nagyon bizalmatlan volt a Szovjetunióval szemben. Nemcsak a forradalom miatt, hanem a jó szovjet-német viszony miatt is. A szovjetellenesség és az antibolsevizmus éltetésében pedig nagyon fontos szerepet játszott Kramář, aki rövid ideig a független Csehszlovákia első miniszterelnöke is volt. A két világháború közötti időszakban egyre inkább jobbra sodródó Kramář nem tudta, és nem is akarta elfogadni a szovjet állam létét és nemcsak a gazdasági és szociális érdekei miatt, hanem azért is, mert a polgári-nemzeti Oroszország léte nélkül nem tudta volna elképzelni a csehszlovák állam biztonságát. Különböző szervezkedésekben vett részt, publicisztikákat írt, sőt egyfajta „szláv fasizmus”

szervezésébe is belekezdett, bár ő inkább egy konzervatív politikus volt. A kezdeményezései viszont nem jól illeszkedtek a trendekhez – a bolsevikellenességet, a szláv államok szolidaritását és a radikális németellenességet, amelyek Kramář legfőbb dogmáit alkották – már csak nagyon nehezen lehetett összeegyeztetni az 1930-as években. Kramář dilemmáit tulajdonképpen halála oldotta meg, mely még a II. világháború kitörése előtt bekövetkezett.

Edvard Beneš külügyminiszter vezette csehszlovák külpolitika, az 1920-as években szintén nagyon bizalmatlan volt a Szovjetunióval szemben. Azonban a náci hatalomátvétel után ez megváltozott és a franciákkal együtt keresett utat magának a Szovjetunió irányában. Az 1930-as években meg is született az a hárompólusú – csehszlovák-francia-szovjet szövetségi rendszer, amely a kollektív biztonság elvére épült. Sajnálatos módon azonban ez a politika 1938-ban csődöt mondott.

A II. világháború alatt a beneši emigráció továbbra is utat keresett magának Moszkvához. Reálisan látták ugyanis, hogy a térségben Szovjetunió lesz a meghatározó nagyhatalom, azért már időben koncessziókat akartak szerezni Moszkvában. Nagyon népszerű volt azokban az években a híd elképzelése – azaz a polgári demokratikus és szláv Csehszlovákiának egyfajta hídként kellett volna szolgálni a demokratikus Nyugat és a szocialista Szovjetunió között. Az 1948-as események azonban némileg felülírták ezeket az elképzeléseket, de ez már egy másik történet.